

І. О. Горошкін, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Горошкін І. О.

Лінгводидактичні засади формування мовної особистості майбутніх перекладачів у процесі навчання української мови

У статті обґрунтовано лінгводидактичні засади формування мовної особистості майбутніх перекладачів у процесі навчання української мови. Акцентовано, що мовна особистість перекладача – це вторинна мовна особистість елітарного типу, здатна пізнавати, описувати, оцінювати, перетворювати навколишню дійсність, ефективно спілкуватися засобами різних мов в іншомовній дискурсній діяльності. Наголошено, що ефективне формування мовної особистості забезпечує взаємозв'язок різних підходів, принципів навчання, визначено особливості реалізації принципів гуманізації освітнього процесу й особистісної орієнтації, системності й послідовності, розвивального й виховуючого навчання, фундаментальності освіти та її професійної спрямованості, свідомості і творчої активності студентів, науковості, поєднання навчання з життям, контекстності, соціокультурної відповідності тощо. Автор доходить висновку, що лінгводидактичні засади формування мовної особистості майбутніх перекладачів зумовлені запровадженням комплексу підходів, закономірностей, загальнодидактичних і специфічних принципів мовної підготовки майбутніх перекладачів; сучасна методика намагається здійснити парадигмальний синтез лінгводидактичного інструментарію, привести його у відповідність до потреб освітнього простору, що потребує оптимізації діяльності викладача вишу, виваженого підходу до вибору і застосування методів та прийомів навчання української мови майбутніх перекладачів.

Ключові слова: мовна підготовка перекладача, мовна особистість перекладача, принципи навчання, підходи до навчання української мови.

Горошкін И. А .

Лингводидактичні основы формирования языковой личности будущих переводчиков в процессе обучения украинскому языку

В статье представлена обобщенная точка зрения на языковую подготовку

будущих переводчиков на уровне подходов к обучению, закономерностей и принципов обучения. Автор обращает внимание, что языковая личность переводчика – это вторичная языковая личность элитарного типа, способная познавать, описывать, оценивать, преобразовывать окружающую среду, эффективно общаться средствами украинского и иностранного языков в полидускурсной деятельности.

Акцентируется внимание на принципах гуманизации образовательного процесса и личностной ориентации, развивающего и воспитывающего обучения, фундаментальности образования и его профессиональной направленности, научности, системности и последовательности, контекстности, социокультурного соответствия и др. Автор сформулировал вывод, что лингводидактические основы формирования языковой личности будущих переводчиков обусловлены внедрением комплекса подходов, закономерностей, общедидактических и специфических принципов языковой подготовки будущих переводчиков, современная методика аккумулирует усилия для парадигмального синтеза лингводидактического инструментария, проведения его в соответствие с потребностями образовательного пространства, что требует оптимизации деятельности преподавателя вуза, взвешенного подхода к выбору и применению методов и приемов обучения украинскому языку будущих переводчиков.

Ключевые слова: языковая подготовка, языковая личность переводчика, закономерности обучения, принципы обучения украинскому языку.

Постановка наукової проблеми та її значення. Останнім часом проблема підготовки майбутніх перекладачів перебуває в полі зору філософів (Є. Боринштейн, К. Мальцева, М. Рябова та ін.), лінгвістів (Ф. Бацевич, Н. Валєєва, Т. Космеда, Л. Мацько, В. Сдобников, Л. Струганець, О. Петрова та ін.), психологів (Р. Гладушина, В. Гусєв, Л. Засєкіна, І. Зимня, Т. Пастрик, А. Плєхов та ін.), педагогів (С. Амеліна, Н. Гавриленко, Н. Гальскова, О. Заболотська, І. Плужник, Г. Саприкіна, О. Семенов та ін.). Особливий інтерес викликають праці, у яких відображено результати дослідження способів формування професійної компетентності майбутніх перекладачів, зокрема праці І. Бахова, Д. Іщенко, В. Калініна, Т. Колодько, О. Павлик, Т. Пастрик, З. Підручної, К. Скиби, Н. Соболя, Ж. Таланової, Л. Тархової, О. Шупти, А. Янковця. Аспекти соціокультурної підготовки в процесі навчання іноземної мови відображено в наукових студіях Ю. Пассова, С. Тер-Мінасової, R. Lado, Н. Brown, P. Erman, J. Harmer, A. D. Hirsh, J. L. Moreno, M. Wallace,

A. R. Wright. Попри зростання кількості публікацій, лінгводидактичні засади формування мовної особистості майбутніх перекладачів ще не були предметом спеціального розгляду.

Мета статті: на основі аналізу фахової літератури, узагальнення досвіду роботи українських вищих навчальних закладів окреслити лінгводидактичні засади формування мовної особистості студентів-майбутніх перекладачів.

Дослідники вважають мовну особистість перекладача вторинною мовною особистістю. За А. Плеховим, це «комунікативно активний суб'єкт, здатний тією чи тією мірою пізнавати, описувати, оцінювати, перетворювати навколишню дійсність і брати участь у спілкуванні з іншими людьми засобами іноземної мови в іншомовно-мовленнєвій діяльності» [4]. Нам імпонує концепція гармонійного перекладацького світогляду, розроблена Л. Кушніною, М. Силантьєвою. На їхню думку, перекладач, «створюючи текст для іншої мовної особистості, сам набуває рис елітарної мовної особистості, перетворюючи й удосконалюючи себе й довкілля, оточуючих людей. Вони визначають перекладача як вторинну мовну особистість, оскільки він не створює смисли, а лише транслює їх. Беремо до уваги й той факт, що в межах синергетики перекладу дослідники визнають ідею прирощення смислу, що реалізується в будь-якому якісному перекладі»[2, с. 74]. Під *мовною особистістю перекладача* розуміємо вторинну мовну особистість елітарного типу, здатну пізнавати, описувати, оцінювати, ефективно спілкуватися засобами української та іноземних мов у полідискурсній діяльності. Мовна особистість перекладача є суб'єктом міжкультурних дій та інтеракцій, інтерперсональної, інтертекстуальної, полідискурсної комунікацій.

Ефективне формування мовної особистості забезпечує врахування лінгводидактичних засад, що визначають зміст і технологію мовної підготовки майбутніх перекладачів.

Методика навчання майбутніх перекладачів української мови спирається на певні закономірності, урахування яких сприяє ефективній організації

освітнього процесу. Проблему закономірностей навчання належним чином обґрунтовано в дидактичних студіях Ю. Бабанського, С. Гончаренка, В. Ортинського, П. Підкасистого, І. Підласого та ін. І. Підласий виходить із того, що закономірність відображає об'єктивні, істотні, необхідні, загальні, стійкі і повторювані за певних умов взаємозв'язки. Дослідник запропонував систематизувати закономірності на основі моделі процесу навчання, що містить шість компонентів: дидактичний, психологічний, кібернетичний, організаційний, соціологічний, гносеологічний. З урахуванням цього науковець виокремив загальні й часткові закономірності: перша група охоплює весь освітній процес, а друга – лише окремі його аспекти. З-поміж загальних закономірностей І. Підласий визначає закономірність мети: мета навчання залежить від рівня й темпів розвитку суспільства, його потреб і можливостей, від рівня розвитку педагогічної науки й практики; закономірність змісту: зміст навчання залежить від суспільних потреб і мети навчання, темпів соціального й науково-технічного прогресу, вікових можливостей суб'єктів навчання, рівня розвитку теорії і практики навчання, матеріально-технічних та економічних можливостей навчальних закладів; закономірності якості навчання: ефективність кожного нового етапу навчання залежить від продуктивності попереднього етапу й досягнутих результатів, характеру й обсягу опанованого матеріалу, організаційно-педагогічного впливу, часу навчання тощо; закономірності методів навчання: ефективність дидактичних методів залежить від знань і навичок у застосуванні методів, мети й змісту навчання, віку, навчальних можливостей суб'єктів навчання, матеріально-технічного забезпечення й організації освітнього процесу [5, с. 164].

Закономірностями навчання С. Гончаренко називає об'єктивні, стійкі й суттєві зв'язки в навчальному процесі, що зумовлюють його ефективність: спрямованість навчання на розв'язання взаємопов'язаних завдань всебічного і гармонійного розвитку особистості [1, с. 123]. На думку В. Ортинського, специфіка дидактичних закономірностей полягає в тому, що вони відображають

стійкі залежності між усіма елементами навчання – діяльністю педагога, діяльністю студента та об'єктом засвоєння, тобто змістом навчання [3].

Дидактичні закономірності мають загальний характер, тому в контексті нашого дослідження вважаємо продуктивними лінгводидактичні закономірності, або закономірності навчання мови. Закономірностями навчання й засвоєння рідної мови дослідники вважають об'єктивно існуючу залежність результатів засвоєння мовлення від ступеня розвиненості мовленнєвотворчої системи людини (Л. Федоренко) [8]. Автори «Словника-довідника з лінгводидактики» під закономірностями навчання мови розуміють узаємозв'язок між лінгвістичною теорією та мовленнєвою практикою, залежність результатів навчання й засвоєння мови від потенціалу мовленнєвого середовища, створюваного в процесі навчання й у повсякденному житті (в широкому розумінні закономірність – це об'єктивно існуючий, постійний і необхідний взаємозв'язок між предметами, явищами або процесами, що впливає з їхньої внутрішньої природи, сутності). До закономірностей навчання мови дослідники відносять постійну увагу до матерії мови, її звукової системи; розуміння семантики мовних одиниць; здатність засвоювати норми літературної мови; оцінку виражальних можливостей рідної мови; розвиток мовного чуття, дару слова; випереджальний розвиток усного мовлення; залежність мовленнєвих умінь і навичок від знань граматики й словникового складу мови тощо [7, с. 101]. Означені закономірності докладно описано в роботах відомих учених-методистів М. Баранова, С. Карамана, Т. Ладиженської, М. Львова, Т. Окуневич, М. Пентилюк, К. Плиско, А. Текучова, Л. Федоренко та ін.

Важлива закономірність засвоєння української мови пов'язана з розвитком мовного чуття, даром слова, володіти яким повинна мовна особистість. Психологи і лінгводидакти (А. Богуш, Н. Гавриш, К. Крутій та ін.) зазначають, що чуття мови розвивається із засвоєнням мови з раннього дитинства, інтенсивності цей процес набуває в підлітковому віці. Аналіз спеціальної літератури засвідчує, що наявність чуття мови є запорукою

сформованості перекладацької компетентності студентів, оскільки воно є необхідним у процесі вибору найбільш варіанту перекладу з-поміж кількох, однак трапляються й такі ситуації, коли перекладачеві доводиться удосконалювати вихідний текст у процесі перекладу, що потребує розвиненого чуття мови, незамінним є чуття мови й під час синхронного перекладу, коли застосування словників і довідкової літератури неможливе. Чуття мови дозволяє пришвидшити процес перекладу, підвищити його точність.

Опанування української мови потребує від студентів сформованих умінь оцінювати її виражальні засоби і користуватися ними в усному й писемному мовленні. Ця закономірність виявляється не лише в розумінні суті виразності мови, а й у засвоєнні способів вираження емоційності та експресивності у мовленні під час спілкування, в умінні виявляти виражальні можливості мовних засобів у процесі спілкування, наприклад, використовуючи емоційно забарвлену лексику, стилістичні, риторичні фігури тощо.

Урахування означених закономірностей сприяє продуктивній реалізації змісту навчання української мови, розробленню ефективної методики формування мовної особистості майбутніх перекладачів.

Оскільки закономірності навчання є теоретичним підґрунтям для розроблення методики формування мовної особистості майбутніх перекладачів, нам необхідно проаналізувати принципи навчання, у яких закріплено практичні настанови.

Аналіз наукових студій у галузі теорії й методики професійної освіти (С. Амеліна, І. Бахов, Н. Гавриленко, С. Перова, І. Плужник, В. Сафонова, С. Шехавцова та ін.) дозволив дійти висновку, що особливо значущими для формування мовної особистості майбутніх перекладачів є комплекс принципів. Розглянемо їх докладніше.

Принцип гуманізації освітнього процесу й особистісної орієнтації спрямований на визнання цінності людини як особистості, повагу її прав і свобод, зорієнтований на загальнолюдські цілі й цінності.

Принцип системності й послідовності дає змогу представити процес формування мовної особистості майбутнього перекладача як цілісну динамічну систему, що забезпечує єдність навчання, розвитку, виховання й характеризується стійкими взаємозв'язками між цими складниками; забезпечує перехід від простих форм та методів роботи до більш складних – креативних, що потребують творчого мислення й самостійності, від простих адаптованих текстів до автентичних, оригінальних текстів іноземною мовою.

Принцип розвивального й виховуючого навчання виражає провідну мету функціонування педагогічної системи, він пов'язує основні педагогічні категорії (виховання, навчання, освіти).

Принцип фундаментальності освіти та її професійної спрямованості вимагає правильного співвідношення орієнтації на широку ерудицію та вузьку спеціалізацію, фундаментальність і технологічність у процесі підготовки і в результатах навчання, загального розвитку особистості й розвитку професійної компетентності майбутніх перекладачів.

Принцип свідомості і творчої активності студентів зумовлює забезпечення викладачем умов, що стимулюють активність студентів, спонукають їх до іншомовної комунікації, максимально розкривають їхні творчі здібності за допомогою використання відповідних форм, методів і засобів навчання – дидактичних ігор, уявних телемостів, презентацій, обговорень тощо.

Принцип науковості передбачає орієнтацію на впровадження в освітньому процесі результатів новітніх розроблень, передусім у галузі педагогіки, психолінгвістики, етнопсихології, етнолінгвістики, а також комунікативної лінгвістики, лінгвопрагматики, лінгвістичної генології, теорії комунікації та міжкультурної комунікації. Надзвичайно важливо створити умови для формування в студентів наукових понять, що відіграють велику роль у становленні мовної особистості перекладача.

Особливої значущості набуває принцип поєднання навчання з життям. Атмосферу, максимально наближену до життя, забезпечує систематичне

застосування в освітньому процесі автентичних іншомовних наочних засобів, а також текстів, що стимулюють студентів до різних видів мовленнєвої діяльності.

Принцип контекстності допомагає «занурити» навчальний процес у контекст майбутньої перекладацької діяльності, передусім через моделювання професійно значущих ситуацій, переклад професійно зорієнтованих текстів, що наповнює процес формування мовної особистості майбутніх перекладачів особистісним смислом, розвиває позитивну мотивацію студентів, зумовлює їхню активну життєву позицію.

Принцип соціокультурної відповідності зумовлений тим, що останнім часом у мовній освіті акцент зміщується в бік формування професійної полікультурної компетентності. Зміст навчального матеріалу має не тільки забезпечити для студентів можливість оволодіти ще одним способом навчання, а й занурити їх у нову культуру. Посилення соціокультурного та полікультурного складника повинно стати важливим критерієм відбору змісту навчального матеріалу.

Джерелом розвитку інтересу до вивчення іноземної мови можуть стати міждисциплінарні зв'язки в навчанні, особливо зв'язки української мови з іноземною мовою, українською і світовою літературою, історією, географією, образотворчим мистецтвом, музикою. Принцип реалізації міждисциплінарних зв'язків спонукає викладачів і студентів до творчої співпраці, сприяє формуванню в майбутніх перекладачів стійкої мотивації до навчання.

Дотримання в освітньому процесі принципу діалогу культур передбачає компаративне вивчення культур у контексті їхнього безпосереднього й опосередкованого взаємовпливу.

Принцип креативності спрямовує на залучення студентів до креативної діяльності, що забезпечує підвищення рівня їхньої комунікативної, полікультурної, перекладацької компетентностей.

Реалізація принципу наочності в освітньому процесі має своєрідні ознаки: наочність (фільми, слайди, телепередачі, мультимедійні презентації,

фотографії, малюнки, репродукції тощо) виступає важливим засобом посилення мотивації студентів до опанування нових знань, сприяє кращому усвідомленню й запам'ятовуванню відомостей з тієї чи тієї навчальної дисципліни.

Принцип поєднання індивідуальних і колективних форм навчання зумовлює оптимальне співвідношення різних форм навчання.

У процесі формування мовної особистості майбутніх перекладачів доцільно враховувати також принципи, що увиразнюють суть компетентнісного підходу, який останнім часом є провідним в організації професійної освіти. До них належать принципимотиваційного забезпечення освітнього процесу; ціннісного орієнтування; життєвої доцільності й дієвості знань; спрямування навчання на всебічний і гармонійний розвиток особистості; співробітництва і взаємної підтримки; активності особистості; індивідуалізації; органічної єдності людини, мовлення і процесу навчання.

Принципи завжди виступають в органічному взаємозв'язку, доповнюючи й зумовлюючи один одного. Вони підтверджені змістом навчання (реалізовані в програмах і підручниках) та лежать в основі освітнього процесу: організації аудиторної, позааудиторної, самостійної роботи студентів, застосування методів і прийомів навчання, добору відповідного дидактичного матеріалу тощо. Урахування сукупності схарактеризованих принципів у процесі мовної підготовки сприяє формуванню мовної особистості майбутніх перекладачів.

Отже, осмислення лінгводидактичних засад формування мовної особистості майбутніх перекладачів дозволяє констатувати, що сучасна методика намагається здійснити парадигмальний синтез лінгводидактичного інструментарію, привести його у відповідність до потреб освітнього простору, що потребує оптимізації діяльності викладача вишу, виваженого підходу до вибору і застосування методів та прийомів навчання української мови майбутніх перекладачів.

Перспективи подальших досліджень убачаємо у розробленні цілісної моделі формування мовної особистості майбутніх перекладачів.

Література

1. **Гончаренко С. У.** Український педагогічний словник / Семен Устимович Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
2. **Кушнина Л. В.** Языковая личность переводчика в свете концепции переводческого пространства / Кушнина Л. В., Силантьева М. С. // Вестник Пермского университета. Российская и зарубежная филология. – 2010. Вып. 6 (12). – С.71 – 75. Режим доступа: http://www.rfp.psu.ru/archive/6.2010/kushnina_silantjeva.pdf
3. **Ортинський В. Л.** Педагогіка вищої школи: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В. Л. Ортинський – К. : Центр учб. л-ри, 2009. – 472 с.
4. **Плехов А. Н.** Психологические условия развития вторичной языковой личности преподавателя-лингвиста : автореф. дис. ...канд. психол. наук / А. Н. Плехов. – Н. Новгород, 2007. – 23 с.
5. **Подласый И. П.** Педагогика: 100 вопросов – 100 ответов: учеб. пособие для вузов/ И. П. Подласый. М. : ВЛАДОС-пресс, 2004. – 365 с.
6. **Практикум** з методики навчання мовознавчих дисциплін у вищій школі: Навч. посіб. / [О. М. Горошкіна, С. О. Караман, З. П. Бакум, О. В. Караман, О. А. Копусь] ; за ред. О. М. Горошкіної, С. О. Карамана. – К. : “АКМЕ ГРУП”, 2015. – 250 с.
7. **Словник-довідник** з української лінгводидактики : навч. посіб./ Кол. авторів за ред. М. І. Пентилюк – К. : Ленвіт, 2015. – 320 с.
8. **Федоренко Л. П.** Принципы обучения русскому языку: пособие для учителей / Л. П. Федоренко. – М. : Просвещение, 1973. – 160 с.

Goroshkin I. O.

Linguodidactic Basis for the Formation of Linguistic Identity of Future Translators in Learning of the Ukrainian Language

In the article substantiated the linguodidactic principles of forming linguistic identity of future translator sin learning of the Ukrainian language. Attention paid that the language interpreter personality is a secondary language personality of elite type, able to learn, describe, evaluate, transform the irsurroundings, communicate effectively by means of a foreign language in a foreign language is course. Emphasized that the effective formation of linguistic identity provides an account of

conceptual principles that define the methodology, content and technology for training of future translators. Considering that methodological concept reflects the relationship between different approaches and principles of learning defined the peculiarities of implementing the principles of the humanization of the educational process and personal guidance, consistency and sequence, developing and educating education, fundamental education and its professional orientation, consciousness and creativity of students, science, combining learning with life, contextuality, sociocultural accordance and others. The author concludes that the conceptual basis of linguistic identity formation of future translators due to the introduction of the three interrelated concepts that contribute to the realization of the idea of leading the study, modern methods of trying to make a paradigm linguodidactic synthesis tools bring it in to line with the needs of the educational environment that requires optimization of university teacher, balance approach to the selection and application of methods and techniques of teaching Ukrainian future translators.

Key words: language training of an interpreter, language personality of an interpreter, principles of learning, approaches to teaching of Ukrainian.

Відомості про автора

Горошкін Ігор Олександрович – викладач кафедри східних мов ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». Коло наукових інтересів – формування мовної особистості майбутніх перекладачів, методика навчання української мови як іноземної.

Стаття надійшла до редакції 26.05.2016 р.

Прийнято до друку 24.06.2016 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Караман С. О.